

Grażyna Stojak

Świat wychowania przez sztuki piękne w polskiej szkole

Edukacyjne aspekty wychowania przez sztukę
w kształceniu nauczycieli plastyki

IMPULS

Świat wychowania przez sztuki piękne
w polskiej szkole

Edukacyjne aspekty wychowania
przez sztukę w kształceniu nauczycieli plastyki

Mojej Rodzinie

Grażyna Stojak

Świat wychowania przez sztuki piękne
w polskiej szkole

Edukacyjne aspekty wychowania
przez sztukę w kształceniu nauczycieli plastyki

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2007

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007

Recenzenci:

prof. dr hab. Tadeusz Aleksander
prof. dr hab. art. mal. Irena Popiołek-Rodzińska

Redakcja wydawnicza:

Małgorzata Miller

Korekta:

Anna Odrowska
Ewelina Wrona

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

ISBN 978-83-7308-750-7

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2007

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział I	
Wychowanie plastyczne w teorii wychowania przez sztukę w Polsce	13
Wychowanie przez sztukę: geneza i stan aktualny	13
Wychowanie przez uczestnictwo w kulturze	31
Dawne i współczesne tendencje w kształceniu estetycznym – zarys	38
Zakres i terminologia wychowania estetycznego	40
Zarys dziejów kształcenia estetycznego	43
Koncepcje wychowania plastycznego w naukach pedagogicznych w Polsce	58
Rozdział II	
Formy i metody wychowania przez sztukę	63
Miejsce wychowania przez sztukę w procesie dydaktycznym	63
Kompetencje nauczycieli	63
Okres od autonomii galicyjskiej do wybuchu II wojny światowej	65
Okres po II wojnie światowej	72
Cele wychowania przez sztukę	77
Ewolucja celów kształcenia w nauczaniu rysunku w polskim szkolnictwie ogólnokształcącym w latach 1945–1963	78
Nowy etap: wychowanie plastyczne po 1963 roku (do 1978 roku w nauczaniu początkowym; do 1981 roku w klasach starszych IV–VIII)	82

Plastyka w tworzonej dziesięcioletniej szkole ogólnokształcącej (od 1978 roku w nauczaniu początkowym; w latach 1981–1986 w klasach starszych IV–VIII)	85
Wychowanie przez sztukę w pracy lekcyjnej	88
Wychowanie przez sztukę w pracy pozalekcyjnej	91
Formy i metody wychowania przez sztukę w instytucjach pozaszkolnych	96
Działalność domów kultury	96
Domy ludowe, czytelnice i wypożyczalnie książek – do 1939 roku	97
Domy kultury, biblioteki, ogniska i świetlice (1945–1999)	101
Rola młodzieżowych domów kultury w wychowaniu artystycznym	105
Rola i zadania samorządów lokalnych w działaniach kultury i oświaty (od 1 stycznia 1999 roku)	107
Wychowanie przez sztukę w placówkach muzealnych	111
Ruch regionalistyczny	111
Ruch krajoznawczy	113
Muzea pedagogiczne i szkolne	114
Muzea regionalne	116
Muzea uniwersyteckimi kultury	117
Uczeń w muzeum	119
Pedagogika muzealna	121
Z muzeum w świat	124
Działalność edukacyjna galerii sztuki	125
Przedwojenne galerie i wystawy na ziemiach polskich	125
Awangarda i jej oddziaływanie po II wojnie światowej w Polsce	129
Akcje i działania plastyczne	133
Udział środków masowego przekazu w wychowaniu przez sztukę	135
Rola filmu i telewizji w popularyzowaniu sztuk pięknych	135
Pakiety multimedialne jako narzędzie nowoczesnej edukacji przez sztukę	143

Rozdział III

Twórczość amatorska i samokształcenie jako elementy wychowania przez sztukę	147
Kontakt z nauczycielem będącym artystą	147
Kształcenie artystyczne	148
Edukacja plastyczna o charakterze masowym	151
Postawa twórcza a środowisko	153
Wybitni nauczyciele edukacji plastycznej będący twórcami	162
Indywidualny kontakt ucznia z dziełami sztuki	174
Twórcza ekspresja	175

Rozdział IV

Perspektywy wychowania przez sztukę w świetle potrzeb społeczeństwa (wnioski)	179
Bibliografia	187
Summary	213

Wstęp

Niniejsza praca powstała jako efekt doświadczeń w kształceniu oraz wychowaniu dzieci, młodzieży i dorosłych, którym czynnie zajmowałam się od 1986 roku, poprzez przybliżenie sztuk pięknych – w celu ich zrozumienia, odbioru oraz rozbudzenia potrzeby własnej twórczości. Blok tych zagadnień, nauczanych najpierw w ramach plastyki szkoły podstawowej, przygotowywał do odbioru sztuki i zachęcał do własnych działań. Najbardziej uzdolniona plastycznie młodzież rozwijała wraz ze mną swoje zainteresowania, najczęściej w ramach popołudniowych kółek plastycznych (prowadzonych w większości społecznie). Wspólnie organizowaliśmy także wystawy. Realizowanie tematyki wychowania przez sztuki piękne pokazało, jak duże są potrzeby dzieci oraz młodzieży w tym zakresie. Te cenne doświadczenia wykorzystałam, kształcąc nauczycieli w Studium Nauczycielskim, a następnie w Wojewódzkim Ośrodku Metodycznym w Przemyślu i zorganizowanym przeze mnie Kolegium Nauczycielskim im. A. Fredry w Przemyślu.

W związku z tą działalnością pedeutologiczną pojawiła się potrzeba napisania pracy na temat tradycji wychowania przez sztuki piękne w przemyskich zakładach kształcenia nauczycieli. Przygotowanie pedagogów do pracy zawodowej poza uczelniami wyższymi jest specyficzne dla polskiego szkolnictwa, choć rzadko omawiane.

Dzięki opiece naukowej i merytorycznej prof. Jana Samka było możliwe usystematyzowanie informacji i pogrupowanie ich w zagadnienia oscylujące między sztuką a pedagogiką, a także stosowanie wybranych metod historyka sztuki do upowszechniania dziejów kultury polskiej wśród przyszłych nauczycieli. Szczególnie cenne były dla mnie wskazówki, które pokierowały opracowaniem wychowania przez sztuki

ki piękne w pracy pozalekcyjnej nauczycieli w ujęciu historycznym: w galerii sztuki, muzeum, na wycieczkach edukacyjnych.

Docenienie istoty problemu wszechstronnego wykształcenia nauczyciela, w tym też edukacji plastycznej, który miałby pełnić rolę nie tylko nauczyciela plastyki, ale także ściśle z tą dziedziną związanego zagadnienia wychowania przez sztukę, było szeroko omawiane przez literaturę przedmiotu. Szczególnie zaznaczyła na tym polu swoje przemyślenia I. Wojnar¹, która złączyła estetykę z wychowaniem, a M. Zlat w publikacji pt. *Wstęp do historii sztuki*, omawiając przedmiot, metodologię i zawód, w części poświęconej dydaktyce pisał:

przede wszystkim jednak na nauczycielu wiadomości o sztuce spoczywa odpowiedzialność za to, by wykształcić i rozwinąć u uczniów ciekawość sztuki dawnej i potrzebę znajomości sztuki współczesnej, potrzebę stałego z nią obcowania i umiejętności znajdowania w tych kontaktach satysfakcji estetycznych i intelektualnych².

Chronologiczne przedstawienie problematyki wychowania przez sztukę, poczynając od przełomu wieków, ma duże uzasadnienie z uwagi na konieczność prześledzenia tego procesu w realiach historycznych. Z tego powodu szczegółowe badania przeprowadzono w regionie południowo-wschodniej Polski (niniejsza publikacja nie obejmuje druku badań, które zostały przedstawione w dysertacji doktorskiej mojego autorstwa). Odmienność tego terenu wymaga rozpatrywania zagadnień w kontekście położenia miasta na ziemiach etnicznie zróżnicowanych. Realia te wpływają decydująco na kształtowanie się i rozwój wszystkich dziedzin życia, zarówno gospodarczego, politycznego, kulturalnego, jak i oświaty³. Moim celem jest wykazanie, że jedyną przyszłością dla plastyki jest kształcenie bez granic: ideologicznych, etnicznych, kulturowych, warsztatowych i technicznych, a kształcenie języka plastyki umożliwia wypowiedzanie samego siebie w marzeniach, w komunikowaniu się, w zabawie, w twórczości, w przeżywaniu i w życiu.

---

¹ I. Wojnar, *Estetyka i wychowanie*, Warszawa 1964.

² M. Zlat, *Dydaktyka* [w:] P. Skubiszewski (red.), *Wstęp do historii sztuki*, Warszawa 1973, s. 536.

³ W. Kramarz, *Ludność Przemysła w latach 1521–1921*, Przemysł 1930.

***

Świat wychowania przez sztuki piękne w polskiej szkole to część teoretyczna mojej rozprawy doktorskiej pt. *Edukacyjne aspekty wychowania przez sztukę w kształceniu nauczycieli. [Na przykładzie zagadnienia: Wychowanie przez sztuki piękne w przemyskich zakładach kształcenia nauczycieli (1871–1970)]*, napisanej pod kierunkiem nieżyjącego już prof. dr. hab. Jana Samka, któremu jestem wdzięczna za opiekę merytoryczną.

Dziękuję także za życzliwe przyjęcie całej pracy przez recenzentów: prof. dr. hab. Tadeuszowi Aleksandrowi oraz prof. dr. hab. Irenie Popiołek-Rodzińskiej. Gorące podziękowania za wskazówki i pomoc w przygotowaniach do obrony doktoratu kieruję do: prof. dr. hab. Bogusława Żurakowskiego i prof. dr. hab. Józefa Lipca. Jestem także niezwykle wdzięczna prof. dr. hab. Wojciechowi Kubickowi za rady z zakresu metodyki nauczania wychowania plastycznego.